

Op weg naar ontwikkeling?

AUTEUR & FOTOGRAFIE Karolien van Teijlingen

Een vijf uur lange voettocht door de jungle was tot voor kort de enige manier voor de bewoners van Comunidad Sardinas Ilayaku om bij het dichtstbijzijnde stadje te komen. Nu is alles anders: een grindweg brengt hen binnen een uur naar het ziekenhuis, de markt en het internetcafé. Is dit een weg naar ontwikkeling?

De Comunidad Sardinas Ilayaku is een klein dorpje in het Ecuadoriaanse Amazonegebied op steenworp afstand van de Río Napo, één van de rivieren die de Amazone voeden. De 140 bewoners zijn voornamelijk Kichwa Indianen, die zich vele generaties geleden vanuit de Andes in het Amazonegebied vestigden.

Een paar jaar geleden duurde een voettocht naar het dichtstbijzijnde stadje met voorzieningen, Puerto Misahuallí, ongeveer vijf uur. In 2004 begonnen de lokale overheden met de voorbereidingen voor de aanleg van een weg die Sardinas en nog een paar omliggende dorpjes met het provinciale wegennet zou verbinden. Sinds de bulldozers zich een weg door de jungle wisten te banen om een grindweg aan te leggen, rijden taxi's en als bus dienstdoende pickups in twintig minuten naar Puerto Misahuallí en binnen een uur naar de provinciehoofdstad Tena.

Galo, een 37-jarige bewoner van het dorpje, kan zich het leven vóór de weg nog maar al te goed herinneren: "het leven was erg zwaar in die tijd. Om bij Puerto Misahuallí te komen, moesten we uren door de wildernis en de modder lopen". Eén van die barre tochten zal hij nooit vergeten. Zo'n zeven jaar geleden werd zijn oudste zontje plotseling ziek en midden in de nacht begonnen ze aan de lange tocht naar de dichtstbijzijnde kliniek. Voor het jongetje was de tocht echter te lang: hij stierf halverwege in de armen van Galo.

Met de aanleg van de weg in 2005, bevindt het dorpje zich op de 'colonization frontier', ofwel op de grens tussen het ongerepte en onontsloten regenwoud en het ontsloten land. Uit de literatuur blijkt

dat een dergelijke situatie zowel kansen als bedreigingen biedt voor de bewoners en hun bestaanswijzen. In april 2010 vertrok ik naar de Ecuadoriaanse jungle om de proef op de som te nemen en de 35 gezinnen van Sardinas zelf naar hun ervaringen te vragen. Gedurende drie maanden verzamelde ik verhalen en feiten over het leven voor en na de weg. Hierbij richtte ik mij voornamelijk op een aantal aspecten van het leven van de inwoners: onderwijs, gezondheidszorg, economische activiteiten, consumptie en hun leefmilieu.

Een weg naar onderwijs

"In mijn tijd was ik de enige die naar de middelbare school ging" verklaart de 45-jarige schoolmeester van het lokale basisschooltje.

"En nu, nu gaan bijna alle leerlingen van mijn klas door naar de middelbare school". De komst van de weg heeft de toegang tot secundair onderwijs enorm vergroot. Waar veel mensen van de oudere generatie niet verder dan de basisschool zijn gekomen, gaan hun kinderen nu elke dag met de bus naar de middelbare school in Puerto Misahuallí of Tena. Deze ontwikkeling lijkt het grootste effect te hebben op de meisjes uit het dorp, aangezien zij eerder werden thuisgehouden terwijl hun broertjes naar de middelbare school werden gestuurd. Een paar ouders hebben zelfs hun oudere dochters alsnog naar de middelbare school gestuurd vanwege de toegenomen bereikbaarheid en gedaalde kosten.

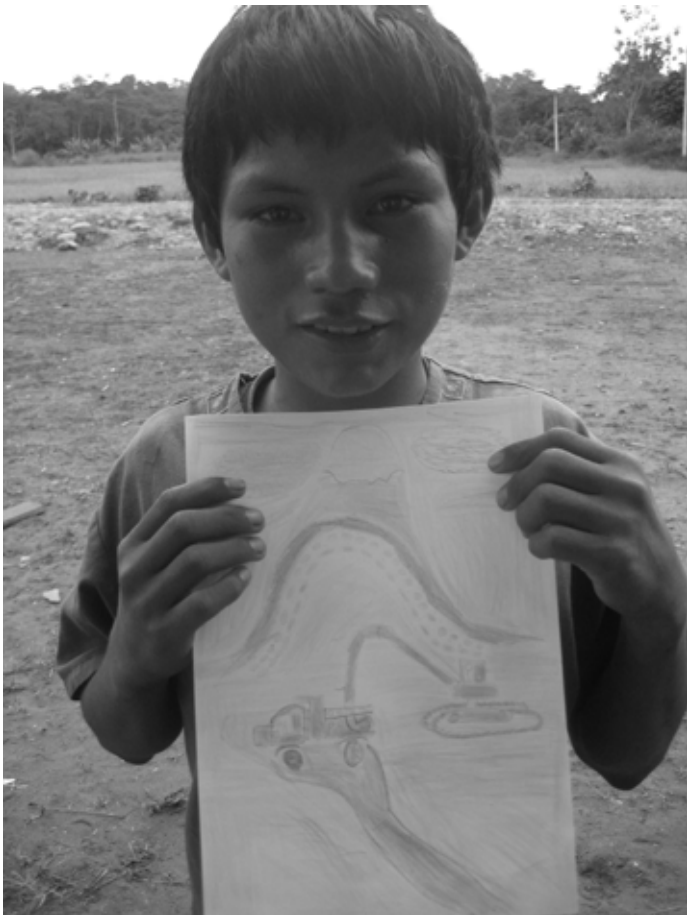
Ook de kwaliteit van het basisonderwijs in het dorpje zelf is met sprongen vooruit gegaan sinds de aanleg van de weg. Zo is er een peuterspeelzaal gebouwd en heeft de basisschool er een lokaal bij gekregen. Bovendien maakt de weg het mogelijk dat er elke dag twee extra leraren naar het dorpje komen, waardoor de leerlingen in kleinere groepen kunnen worden opgesplitst. De verbinding met het elektriciteitsnet vlak na de komst van de weg heeft er voor gezorgd dat er ook films, documentaires, computervaardigheden en zelfs internetlessen aan het curriculum van de kinderen zijn toegevoegd. De komst van de weg heeft het venster op de wereld van de kinderen dan ook wagenwijd opengezet. Waar het hun ouders nog vijf uur kostte om naar het dichtstbijzijnde stadje te komen, hebben de kinderen uit Sardinas nu binnen een paar klikken informatie over streken aan de andere kant van de wereld.

Al deze veranderingen hebben uiteraard invloed op hun toekomstplannen. Tijdens een tekenwedstrijd worden deze toekomstplannen gevisualiseerd. De één wil dokter of leraar worden, de ander buschauffeur, graafmachinebestuurder of zelfs piloot. Hoe dan ook, iets totaal anders dan het boerenbestaan van hun ouders, wat toch als hun referentiekader mag worden beschouwd.

Het blijft natuurlijk de vraag in hoeverre de beschreven veranderingen direct tot de komst van de weg te herleiden zijn. Ook de verandering van de algemene tijdgeest zal een rol hebben gespeeld. De toegankelijkheid en kwaliteit van onderwijs hebben het afgelopen decennium een steeds belangrijker positie ingenomen in het debat over welzijnsbevordering in zowel de nationale politiek als in de internationale ontwikkelingsgemeenschap. In Ecuador leidde dit in 2006 zelfs tot een nieuwe onderwijswet waarin de kwaliteit en toegankelijkheid van onderwijs wordt gegarandeerd. Ook groeit de onderwijsbegroting jaarlijks met 0,5 procent van het BBP.

De aanleg van het electriciteitsnet in de comunidad

"Ik wil graafmachinebestuurder worden"

Sjamanisme versus de moderne geneeskunde

In sommige gevallen leiden de nieuwe mogelijkheden die de weg biedt tot de afbrokkeling van traditionele gebruiken, bijvoorbeeld op het gebied van de gezondheidszorg. Voordat de weg was aangelegd, wendden de dorpingen zich met medische klachten tot de lokale sjamaan, de inheemse geneesheer die met planten en rituelen allerlei kwalen kan genezen. In ernstige gevallen is deze zorg echter niet toereikend en het verhaal van Galo en zijn zontje is dan ook niet uniek.

De kwaliteit van het basisonderwijs in het dorpje is met sprongen vooruit gegaan sinds de aanleg van de weg

Nu de reistijd naar de kliniek korter is geworden, is het gebruik van de moderne gezondheidszorg toegenomen: de helft van de bewoners die vroeger naar de sjamaan zouden gaan, verkiest nu de kliniek in Puerto Misahuallí. Dit wordt aangemoedigd door de nationale overheid, die vrouwen de 'bono de desarrollo' (een maandelijkse bonus) uitkeert als zij zichzelf en haar kinderen regelmatig bij een kliniek laat controleren.

Hoewel het gebruik van de sjamaan in de comunidad duidelijk

"Mijn comunidad wordt een kleine stad"

is afgenomen, is het niet waarschijnlijk dat de traditie geheel zal verdwijnen. Veel bewoners staan wantrouwend tegenover witte doktersjassen en de sjamaan is voor hen nog steeds een belangrijke geneesheer en spiritueel leider. Dat beaamt de sjamaan zelf ook: "ze komen van alle kanten voor mijn diensten, ook uit Sardinas [...] De kennis zal niet verloren gaan, want ik geef mijn vak door aan twee van mijn zoons".

Van zelfvoorzienende boer naar producent

Ook op economisch vlak biedt de weg de dorpingen nieuwe kansen. Voordat de weg was aangelegd, verhandelden de bewoners producten maar mondjesmaat aan de tussenhandelaren in Puerto Misahuallí. Ongeveer één keer per maand bonden zij een deel van hun oogst op de rug van een ezel en begonnen ze aan de lange tocht naar de markt. De rest van hun oogst was voor eigen gebruik. Deze situatie is sterk veranderd. De bewoners positioneren zich nu minstens één keer per week aan de kant van de weg om de eerstvolgende bus naar Puerto Misahuallí te nemen. Aangezien de transporttijd en kosten enorm zijn gedaald, is 70 procent van de bewoners meer voor de markt gaan produceren. De toename in productie heeft ook geleid tot het gebruik van andere productiemethoden. Waar voorheen maar twee gezinnen pesticiden gebruikten, doet nu 80 procent van de gezinnen dat. Ook hebben andere soorten producten hun intrede gedaan, zoals de 'naranjilla'. Deze vrucht was voorheen niet bekend bij de inwoners, vooral omdat het vanwege de relatief lage verkoopprijs per kilo niet rendabel was om deze vrucht

Het pesticidegebruik in de comunidad is sterk toegenomen

per ezel naar het dorpje te vervoeren.

De situatie in Sardinas is in lijn met de in de literatuur beschreven transitie van zelfvoorzienende boeren naar producenten voor de markt. Deze transitie biedt volop mogelijkheden om bestaanswijzen te verbeteren en armoede uit te bannen. In de ogen van enkele geïnterviewden zijn sommige bewoners echter te ver doorgeschoten in deze verandering: "het is ontspoord nu [...]. Als er een koopman langskomt en zegt "verkoop me al je bananen", dan doen ze dat en hun familie heeft vervolgens niets meer te eten".

'Telenovelas' in de jungle

Met de groei van de productie voor de markt, zijn de inkomens van de dorpingen sterk gestegen, en daarmee ook hun consumptiepatroon. Waar ze eerder enkel het hoognodige meenamen op hun tocht terug naar het dorpje, kopen ze nu meer, vaker en andere artikelen bij de winkel in de stad. Zo doen de dorpingen zeker eens in de week boodschappen in Puerto Misahuallí en kopen ze vaker vlees en vis, in plaats van dat ze zelf vee houden of vis vangen. Ook kopen ze vaker gebruiksartikelen als kleren en schoenen. Verder heeft het feit dat zware artikelen beter vervoerd kunnen worden gemaakt dat de bewoners nu bijvoorbeeld een gastank gebruiken om mee te koken in plaats van houtvuur.

De consumptie is echter het meest veranderd door de komst van elektriciteit naar het dorp. Veel bewoners kopen nu lampen, koelkasten, mobieltjes, televisies, radio's en dvd-spelers. De serene rust, het getjilp van de vogels en het middagslaapje in de hangmat

van weleer hebben plaats gemaakt voor een swingende beat uit de speakers of een 'telenovela' onder het genot van een koud biertje.

Vreemde eenden in de bijt

Het zijn niet alleen de bewoners die vaker van en naar de stad reizen nu de weg er ligt. Ook externe actoren weten Sardinas steeds beter te vinden.

Een actor waarvoor de comunidad stevig heeft gelobbyd is de Spaanse organisatie 'Ayuda en Acción'. Vlak na de bouw van de weg heeft deze NGO geholpen bij het aanleggen van sanitaire voorzieningen als toiletten en douches. De leider van de comunidad geeft aan dat de weg hen hier indirect toe aangezet heeft: "we zeiden tegen elkaar, nu we de weg hebben, zullen er mensen van buiten komen en zij zullen zien dat wij het doen waar we maar willen in de open lucht. Die gewoonte wilden we veranderen".

Een andere actor die met open armen werd ontvangen is een Ecuadoriaans-Canadees goudmijnbedrijf. Tijdens mijn veldwerk was het bedrijf bezig met testopgravingen om te bekijken of er wel voldoende goud te vinden is. Als dit inderdaad zo is, zal het bedrijf met de grootscheepse goudwinning beginnen. De comunidad verwelkomt dit initiatief omdat hen werkplekken bij de mijnwerkzaamheden beloofd zijn en omdat het bedrijf bovendien een project is gestart om de boeren te helpen met het produceren van maïs. Bovendien zien ze deze kapitaalkrachtige partner als 'de rechterhand van de comunidad' die hen geld en welzijnsprojecten kan brengen, kortom een kans zich te ontwikkelen.

Wat de bewoners echter niet lijken te weten, is dat het goed mogelijk is dat enkel de testfase banen zal bieden omdat de daadwerkelijke goudwinning geheel geautomatiseerd is en dat het maïsproject slechts een zoethoudertje blijkt waarmee het bedrijf het vakje 'verantwoord ondernemen' kan afvinken. Bovendien lijken de bewoners niet te beseffen dat de goudwinning onherroepelijke veranderingen zal brengen: het mijnbedrijf zal met bulldozers en graafmachines enkele voetbalvelden bos omhalen en uitgraven, er is een grote kans dat kwik en andere chemicaliën naar de rivieren en landbouwgronden zullen lekken en er zullen mijnwerkers van buitenaf naar het dorpje komen die de mijnbouwmachines moeten gaan bedienen.

De bewoners lijken niet te beseffen dat de goudwinning onherroepelijke veranderingen zal brengen

De hang van de comunidad naar particuliere partners in hun zoektocht naar ontwikkeling komt niet helemaal uit de lucht vallen. Inheemse volken in geïsoleerde gebieden zijn decennialang genegeerd door de nationale overheid omdat zij werden beschouwd als groepen met achterlijke gewoonten die niet pasten in het 'moderne' Ecuador. Ondanks dat de houding van de overheid is veranderd sinds de sociaal linkse regering van Rafael Correa, hebben veel bewoners nog steeds een diepgeworteld wantrouwen jegens de staat. In de woorden van de leider van het dorp: "we zijn op zoek naar manieren om onszelf te beteren en betere inkomens te genereren voor onze gezinnen. Maar onze relatie met de overheid is

niet zo goed. We weten dat ons land heel veel ministeries telt, maar die maken zich niet druk over onze problemen. In mijn ogen hebben ze gefaald richting de Kichwa klasse. En ik zag in deze comunidad veel jonge mensen die niets te doen hadden en maar begonnen met drinken. Als zij nou iets te doen hadden, een baan, dan zou dat allemaal niet gebeuren. En toen kwam dit mijnbedrijf langs met dit project". Het zal mij echter benieuwen of het mijnbedrijf hen kan helpen met het waarmaken van hun dromen, of dat ze bedrogen uitkomen als het mijnbedrijf over een aantal jaren met de buit vertrekt.

Schaduwkanten

Naast de schadelijke gevolgen die de activiteiten van het mijnbedrijf mogelijk hebben, brengt de weg ook nog andere bedreigingen voor het leefmilieu in de comunidad. Want waar wegen zijn, is ontbossing: 74 procent van alle ontbossing in het Amazonewoud vindt plaats in een straal van 50 kilometer vanaf een weg. Ook in Sardinas zijn er sinds de komst van de weg vele bomen gesneuveld. Boskap komt hier voor in twee vormen: de selectieve kap door houthakkers die over de weg het gebied in trekken en de 'slash and burn' kap voor de landbouw door de bewoners zelf. Bij de eerste vorm onderhandelen de houthakkers, ook wel 'madereros' genoemd, met de grondeigenaar over een prijs en kappen vervolgens die soorten die het meeste opbrengen. De vergoedingen van de 'madereros' worden door de bewoners gezien als een welkome aanvulling op hun inkomen. Het gevolg is echter dat de meest waardevolle houtsoorten zeldzaam zijn geworden in het gebied rondom Sardinas en uiteindelijk zullen verdwijnen. Bij de 'slash and burn' houtkap wordt een stuk bos totaal weggekapt en brand men resten weg om het land klaar te maken voor landbouw. Dit gebeurt vooral aan de kant van de weg. De gevolgen hiervan zijn gronddegradatie, vervuiling door pesticiden en kleine aardverschuivingen.

Een andere schaduwkant die veel wordt beschreven in de litera-

De nieuwe peuterspeelzaal loopt uit

Drukte langs de weg tijdens de wekelijkse 'minga', een dag waarop dorpsbewoners gezamenlijk werk oppakken

tuur is dat de intocht van buitenstaanders kan leiden tot conflicten over land. Hoewel er tot op de laatste dag van mijn veldwerk geen conflicten hebben plaatsgevonden, vormen de ongeorganiseerde en ontbrekende landrechten binnen de comunidad een potentieel probleem voor de toekomst. Een bewoner over de landrechten binnen het dorp: "niemand weet precies hoe het land hier is verdeeld. [...] Er zijn geen documenten, alleen mondelinge overeenkomsten". Dit traditionele systeem van mondelinge overeenkomsten kan onder druk komen staan wanneer buitenstaanders aanspraak willen maken op het land of de grondstoffen op basis van het moderne systeem van geregistreerde landrechten. De bewoners hebben dan geen poot om op te staan.

Op weg naar ontwikkeling of ondergang?

Het mag duidelijk zijn: er is geen eenduidig oordeel te vellen over de veranderingen die de weg teweegbrengt en hun effecten op de bewoners van Sardinas. Op het gebied van onderwijs, gezondheidszorg en economische kansen heeft de weg overwegend positieve veranderingen gebracht. De kinderen genieten beter onderwijs tot op hoger niveau, de toegang tot de moderne gezondheidszorg is verbeterd en de bewoners produceren meer en hebben een hoger inkomen. De weg brengt echter ook milieuschade, ontbossing en mogelijke conflicten over land met zich mee. Deze negatieve effecten kunnen op de lange termijn hun uitwerking hebben op de duurzaamheid van het leven in de comunidad en het welzijn van haar bewoners.

Daarbij besef ik mij maar al te goed dat dit een oordeel is van een buitenstaander met een ander referentiekader dan de gemiddelde dorpsbewoner. Mijn achtergrond (opgevoed door biologen, overladen met berichten over klimaatverandering en het einde der tijden en een stevige voorliefde voor de jungle 'gewoon zoals-ie was') maakt dat het geluid van kettingzagen bij mij door merg en been gaat, terwijl het bij de dorpsbewoners geen enkel negatief

gevoel veroorzaakt. Integendeel. De dorpsbewoners, de enigen die met recht een oordeel kunnen vellen, zijn unaniem positief. De weg heeft hun leven vergemakkelijkt, hun welzijn verbeterd en hun wereld vergroot.

En Galo? Ook hij is blij met de weg. Nog geen week voor het interview, beviel zijn vrouw van hun vierde kind. Met zijn mobiel belde hij de politie die haar binnen een uurtje naar het ziekenhuis in Tena bracht. Daar beviel zij veilig van hun enige zoon. Galo dankt Días én de weg nog elke dag voor zijn gezonde zoon.

Karolien van Teijlingen (karolienvanteijlingen@hotmail.com) volgt momenteel de onderzoeksmaster International Development Studies aan de Universiteit van Amsterdam. Dit artikel is gebaseerd op haar scriptie voor de bachelor Sociale Geografie aan diezelfde universiteit.

Literatuurselectie

- Benardi de León, R. (2009). Road development in Podocarpus National Park: an assessment of threats and opportunities. *Journal of Sustainable Forestry* 28, nr. 6-7, pp. 735-754.
- Cleuren, H. (2001). *Paving the road for forest destruction*. Leiden: CNWS Publications.
- Hamlin, C. and J. Salick (2003). Yanasha agriculture in the upper Peruvian Amazon: persistence and change fifteen years down the 'road'. *Economic Botany* 52, nr. 2, pp. 163-180.
- Killeen, T. J. (2007). *A Perfect storm in the wilderness: development and conservation in the context of IIRSA*. Arlington: Conservation International.
- Porath, N. (2002). A river, a road, an indigenous people and an entangled landscape in Riau, Indonesia. *Bijdragen tot de Taal-, Land- en Volkenkunde* 158, nr. 4, pp. 769-797